

πάν' απ' όλα αγωνιστής πνευματικός, κρατώντας στα χέρια του την αντίσταση της Πάργας κατά του 'Αλή και βοηθώντας τους Σουλιώτες με κάθε τρόπο. Ήταν και στη Μυστική 'Εταιρεία του Ρήγα και συναγροικόταν με τον Περραιβό και τους πατριώτες προοδευτικούς του Λιβόρνου (βλ. Πανδώρα δ.π. 508β και Λάμπρου Μικταί Σελ. 647 - 648). 'Η εταιριστική αλληλογραφία του με τον Περραιβό σωζόταν ως τὰ 1905, ίσως και σήμερα να μην είναι χαμένη, κι αρχίζοντας απ' τὰ 1797 έφτανε ως τὰ 1818. Σ' όλα τὰ γράμματά του προς τον Παπανδρέα ο Περραιβός «μετ' άκρου προς αυτόν σεβασμού αποτελείνεται καλῶν πατέρα και αδελφόν, και ποιείται λόγον περι εταιρείας και αδελφῶν και κρυπτογραφήματα μεταχειρίζεται, αλλά ταῦτα δέν αναγινώσκονται διά του κρυπτογραφικού αλφαβήτου της Φιλικής 'Εταιρείας, ὄντος νεωτέρου». Παργινός γέννημα και θρέμα (1745 - 1843) έγινε ο Παπανδρέας πνευματικός ηγέτης της πατρίδας του μαζί με τὸ δεσπότη της Χρύσανθο και προσκαλεσμένος ως καθηγητής απ' τον 'Ιερόθεο 'Ιωαννίνων και τον Ψαλίδα δέν πήγε στα Γιάννενα, παρά έμεινε στον τόπο του, δουλεύοντας πατριωτικά, παιδευτικά και θρησκευτικά. 'Η ζωντανή κι άγρυπνη συνείδησή του τον κρατούσε σε μιάν άδιάκοπη και ριψοκίνδυνη δραστηριότητα, εταιριστική και αγωνιστική, μυστική και φανερή. 'Ο Παπανδρέας σύνθεσε τὰ γράμματα τῶν Παργίων προς τον 'Αλή Πασά, που τὰ βρίσκουμε στην 'Ιστορία του Περραιβοῦ, αὐτὸς ἦταν και ἡ ψυχὴ της βοήθειας στους τυραννομάχους Σουλιώτες «ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ και ἀντὶ πάσης θυσίας» (βλ. Πανδώρα, δ.π. 503) και αὐτὸς πήγε πρεσβεία στους Ρώσους, γιὰ νὰ πείσει τον Οὐζακώφ, νὰ κρατηθῇ ἡ Πάργα προσαρτημένη στα 'Εφτάνησα κι έγραφε τὶς παραστάσεις τῶν Παργινῶν και τὶς ἀναφορές τους. 'Ο Παπανδρέας ἀναδείχτηκε μοναδικὸ παράδειγμα ἀγωνιστῇ της ἐθνικῆς ἀντίστασης στα χρόνια του και πρέπει κοντὰ στ' ἄλλα νὰ λογαριάζεται και σὰν καθιδρυτῆς της ἐλληνικῆς παιδείας στα 'Εφτάνησα. Ήταν ἀρχαῖστος και γερός ἐλληνιστής και συναγροικιόταν με τον Κοραῖ, στον ὁποῖον έγραψε τὸ τραγικὸ τέλος του Σουλίου, κι ἀπὸ κεῖ φαίνεται ὁ πατριωτισμός και ἡ φλογερὴ ψυχὴ αὐτοῦ του «ἀξιάγαστου» πραγματικὰ ρασοφόρου. Κατάλογο τῶν έργων του Παπανδρέα έχουμε ἀπὸ τὰ 1871 (Πανδώρα ΚΑ' 508), όλα ὅμως ἔμειναν ἀνέκδοτα. Δικὴ του εἶναι ἡ 'Ιστορία της Πάργας που δημοσίευσε στα 1815 ὁ Περραιβός, χωρὶς νὰ προλάβει νὰ τὴν περάσει στην ἔκδοση του 1803 γιατί, ὅπως λέει οἱ «έφημερίδες» δηλ. τὰ χειρόγραφα στοιχεῖα ἔμειναν στην Πάργα στον Παπανδρέα (Πρόλ. β' έκδ. σελ. ιστ'). Με τὸ ψευδώνυμο 'Ανδρόνικος 'Ολύμβιος Τορωνάϊος τίμησε τὴν α' ἔκδοση του Περραιβοῦ με ἑξάστιχα ἡρωελεγεῖα, που περάστηκαν και στη δεύτερη ἔκδοση με τὸ ὄνομά του «'Ανδρέας 'Ιδρωμένος ὁ 'Υπαργεῖος», κι απ' αὐτὸ παρασύρθηκε ὁ Σπ. 'Αραβαντινός (στον πρόλογο, σελ. λα' της 'Ιστορίας του 'Αλή Πασά) και κατηγόρησε τον Περραιβό, πῶς

έκλεψε τὸν Παπανδρέα καὶ ξανατύπωσε στὴν γ' έκδοση τὸ βιβλίο γιὰ δικό του. Ὡστόσο, τόσον ἡ πρώτη, ὅσο καὶ ἡ β' έκδοση τοῦ Περραιβοῦ δὲν εἶναι ὁλότελα δικός του μόχθος, μὰ καὶ ἄλλων συνεργατῶν του, καὶ ἰδίως τοῦ Παπανδρέα, κι αὐτὸ δηλώνεται ἀπ' τὰ τέσσερα ψευδώνυμα, ποὺ ὑπάρχουν στὸν τίτλο τῆς β' έκδοσης: ΒΥΚ ΨΟ ΨΞΗ ΑΩΚΑ ἀπ' τὰ ὁποῖα στὴν ὑπογραφή τοῦ προλόγου ὁ Περραιβὸς διεκδικεῖ μόνο τὸ τρίτο ΨΞΗ, τὰ ἄλλα εἶναι τοῦ Παπανδρέα καὶ τῶν ἄλλων συνεργατῶν. Ἡ γ' έκδοση τοῦ Περραιβοῦ εἶναι ὁλότελα διαφορετικὴ ἀπ' τὶς ἄλλες (πρβλ. σχετικὰ τὴ γνωστὴ μελέτη τοῦ Π. Ζερλέντη.). Γιὰ τὸν Ἰδρωμένο βλ. Α. Μ. Ἰδρωμένου: Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐκπαιδεύσεως. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1873, σελ. 206 κπ. (ὅπου καὶ εἰκόνα του, ξανατυπωμένη ἐδῶ). Τοῦ ἴδιου: Ἡ πρώτη ἐν Κερκύρα Δημ. Σχολή. Παρνασσὸς ΙΓ', 270 - 280, (ὅπου καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα, ἰδίως στὴ σελ. 278. Κοίτα ἐπίσης Λόγιον Ἑρμῆν 1812, σελ. 190, Μ. Κοντογιάννη: Ἐπιστολαὶ ἀνέκδοτοι Α. Κοραῆ. Ἀθ. 1923 (Χιακὰ Χρονικὰ Ε' σελ. 17 κ.π. γράμμα Κοραῆ πρὸς Ἰδρωμένον), Τρ. Εὐαγγελίδου: Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκ. τόμ. Β' σελ. 203 καὶ στὸ περιοδικὸ «Δημιουργία» (Ἀπρίλης 1949, σελ. 154). Ἔχουμε καὶ τοῦ Φώσκολου γνώμη γιὰ τὸν Παπανδρέα, πὼς «κλεῖζει τὸν κλῆρο τῆς Πάργας (βλ. Παρνασσός, δ. π. σελ. 273, βλ. καὶ Σπ. Δεβιάζη: Ἡ ἐν Ἑπτανήσῳ ἐπὶ γαλλικῆς αὐτοκρατορίας ἐκπαίδευσις» περιοδ. Εἰκονογραφημένη Ε 1910, σελ. 576 κ.π., πρβλ. τοῦ ἴδιου: Δεκαετὴς ἱστορία τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐκπαιδεύσεως 1806 - 1816 στὸ ἴδιο περιοδικό, σελ. 52 - 55.

λθ') μισελληνισμὸς (Δ74ε¹, Δ97¹⁴, Ε14α κλπ.). Ὁ Ἀνώνυμὸς μας συχνὰ ἀναφέρει τὸ μισελληνισμὸ τῶν ξένων, ποὺ εἶχε ὀγκωθῇ σὲ μεγάλο ρεῦμα (μεγαλείτερο καὶ ἐντονώτερο ἀπ' τὸν ἀντιεβραϊσμό), ἐξαιτίας τοῦ ἐμποροτραπεζιτικοῦ συναγωνισμοῦ, ποὺ ἔκαναν οἱ Ἕλληνες στοὺς ξένους, τῆς ἐμποροναυτικῆς τους ὑπεροχῆς σὲ παγκόσμια κλίμακα καὶ τῆς διεισδυτικῆς τους ἐξάπλωσης σ' ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ λιμάνια καὶ διακομιστικὰ κέντρα. Ὁ νέος ἑλληνισμὸς διαμορφώθηκε πρὶν ἀπ' ὅλα στὸ πεδίο τῆς οἰκονομίας. Πρὶν ἀπ' τὸν πολιτικὸ καὶ πνευματικὸ ἀνεξάρτητο βίο, ἔζησε οἰκονομικὸ βίο ὅχι εὐκαταφρόνητο, μὲ τὸν ὁποῖον ξαπλώθηκε ὀρμητικὰ καὶ κυριαρχικὰ στὴν οἰκονομία τῆς Ἀνατολῆς, ὥστε νὰ προσδώσει ἐθνικὸ χαραχτῆρα στίς διεθνεῖς συναλλαγές, στὸ ἐμπόριο, καὶ στίς μεταφορές (βλ. ἑλληνικὸ ἐμπόριο, ἑλληνικὸ ναυτικὸ πρκ. σημ. μγ', μδ'). Ἔτσι δημιουργήθηκαν μεγάλα ἑλληνικὰ κεφάλαια καὶ ἐμποροτραπεζιτικὰ σπῖτια σ' ὅλες τὶς παροικίες (Τεργέστη, Ὁδησσός, Νίζνα, Μασσαλία, Σμύρνη, Ἀμστερνταμ, γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὰ κυριώτερα κέντρα). Γύρω στὰ 1750 ὁ Ἰταλὸς ποιητὴς καὶ κριτικὸς F. Algarotti (1712 - 1764)

φιλελληνικώτατος φίλος τοῦ φιλελληνικώτατου Βολταίρου, υπο-
 γραμμίζοντας τὴν τεράστια οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ
 στοιχείου στὴν Εὐρώπη καὶ Ἀνατολή, ἔγραφε: Χωρὶς πατρίδα οἱ
 "Ἕλληνες, μὴν ἔχοντας ἄλλο ἅπ' τὸ ἐμπόριο, κάνουν μεγάλα κεφά-
 λαια καὶ περιουσίες καὶ τόσο γρήγορα, ὥστε ἀφήνουν πολὺ πίσω
 τοὺς τοὺς Ἀγγλοὺς, ἂν καὶ ἀναλογικὰ μ' αὐτοὺς κινουῦνται σὲ
 μικρότατη σφαῖρα συναλλαγῶν, καὶ ἔτσι ἐκείνη ἢ ἐξυπνάδα, ποὺ
 ἄλλοτε ἐπλάσε τοὺς Δημοσθένηδες καὶ τοὺς Εὐριπίδηδες, ἔρχεται
 τώρα καὶ δημιουργεῖ μεγαλοκεφαλαιούχους σὰν τοὺς Καραγιάν-
 νηδες, τοὺς Μαρούτσηδες, τοὺς Γοθώνους...». Μεταφέροντας αὐτὰ
 τὰ λόγια ὁ Ἰωάννης Δονᾶς Πασχάλης στὴν Ἀπολογητικὴ Ἐπι-
 στολὴ του (Ἐνετίησι 1802, σελ. 119) προσθέτει καὶ τὰ ὀνόματα
 τοῦ Μαυροδόγλου, Σταυράκογλου, Σκαβάνου, Μήτσου. Ἡ συν-
 τριπτικὴ ἐμποροναυτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, στὰ
 τέλη τοῦ 18 καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19 αἰῶνα, δημιούργησε σὰν ἀντί-
 δραση ἓνα ρεῦμα μισελληνισμοῦ καὶ οἱ "Ἕλληνες εἶχαν καταντήσει
 σὰν Ἑβραῖοι καὶ ἀντιμετώπιζαν παντοῦ τὸ μῖσος, τὴν κακολογίαν,
 τὴ συκοφαντίαν καὶ τὸ χωρισμὸ τοὺς ἅπ' τοὺς προγόνους. Ἐναν
 ὑπαινιγμὸ μᾶς δίνει καὶ ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας στὸ Α47 «τοὺς
 νομίζετε ὥσάν τοὺς Ἑβραίους» (βλ. σημ. πρκ. σελ. 338). ἄλλοῦ
 λέει μὲ πόνο (Δ74α¹) «οἱ "Ἕλληνες, εἰ μὲν εἶναι πλούσιοι καὶ ἄξιοι,
 φθονῶνται παρὰ τῶν ἁλλογενῶν, εἰ δὲ πτωχοὶ καὶ ἀνάξιοι, κατα-
 φρονῶνται». Καὶ ἄλλοῦ τονίζει «οἱ ἁλλογενεῖς, ὅπου μᾶς μισοῦσι»
 (Δ97¹⁴) καὶ ἄλλοῦ πιὸ πονετικὰ διαμαρτύρεται: «δὲν ἤξεύρετε ὅτι
 οἱ "Ἕλληνες μισοῦνται δοῦλοι, ἐπειδὴ ἤθελε τοὺς φθονήσει ἐλευθέ-
 ρους κάθε μεγάλη δυναστεία ἀπὸ τὰς παρούσας τῶν ἁλλογενῶν;». Ἄλλοῦ
 ὑπαινίσσεται τοὺς φιλέλληνες καὶ τοὺς ξεχωρίζει: «οἱ ἁλ-
 λογενεῖς, ἄλλοι μὲν χαίρονται ὅσοι τοὺς "Ἕλληνες δὲν μισοῦσι, οἱ
 περισσότεροι ὅμως λυποῦνται». Ἀπ' τὸ μισελληνισμὸ εἶναι πλη-
 γωμένος ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας καὶ ἀνατρέπει κάθε τόσο τὶς
 συκοφαντίες του καὶ σ' ἓνα σημεῖο καλεῖ ὅλους τοὺς νέους σπου-
 δαστὲς τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ ὑπερασπίζουν τὴν πατρίδα τοὺς καὶ νὰ
 διαλαλοῦν καὶ ν' ἀποδείχνουν στοὺς ἁλλογενεῖς «τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα
 ὅποῖον εἶναι» (Δ98) (βλ. στὴν Εἰσαγωγὴ σχετικὰ μὲ τὴ γραμ-
 μὴ τοῦ Ρήγα). Ἀπὸ τοὺς ξένους συγγραφεῖς ὁ Πάουβ στὰ 1788
 (Pauw: Recherches philosophiques sur les Grecs καὶ ὁ Bartholdy
 στὰ 1805 (Voyage en Grèce, γαλλικὴ μετάφρ. σὲ δυὸ τόμους,
 1807), ἔγιναν οἱ ἀντιπρόσωποι μιᾶς πολύμορφης μισελληνικῆς
 ἐκστρατείας καὶ φιλολογίας, ποὺ στὰ χρόνια τῆς Νομαρχίας ἦταν
 πολὺ αἰσθητὴ στοὺς "Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ, ποὺ ἔβαλαν τὸν
 Κοραῆ καὶ πολλοὺς φιλέλληνες (βλ. πρκ. σελ. 338) καὶ ἔγραψαν
 ἄρθρα καὶ ὑπομνήματα, γιὰ νὰ ἀντικρούσουν τὶς ἀνθελληνικὲς κατη-
 γορίες τῶν Εὐρωπαίων. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ Ἰωάν-
 νου Πασχάλη Δονᾶ, Κερκυραίου λογίου, ποὺ στὰ 1802 ἔβγαλε στὴ

Βενετιά τὴν «Ἐπιστολὴ Ἀπολογητικὴ ἐνὸς μαρκίωνος Φραγκίσκου Ἀλβεργάτου Καπακέλλου, κατὰ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ κυρ Ἀββᾶ Καμπαγνώνου, ἀναστροφομένης περὶ τὴν ὁμοιότητα νεωστὶ παρ' ἐκείνου ἀνακαλυφθεῖσαν, ἀνάμεσον Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων», ποὺ πρῶτα κυκλοφόρησε ἰταλικά κι ὕστερα βγῆκε καὶ στὰ ἑλληνικά. Στὸ βιβλίο αὐτὸ βλέπουμε ὡς ποιοὶ σημεῖο εἶχε φτάσει ὁ μισελληνισμὸς γύρω στὰ 1800, ποὺ μὲ θεωρητικὸ διερμηνευτὴ τοῦ τὸν βαλτὸ ἰταλὸ καπουκίνο Ἀββᾶ Κομπαγνιόνε ἔφτασε νὰ παρομοιάσει τοὺς Ἕλληνας μὲ τοὺς Ἑβραίους, γιὰ νὰ σηκώσει διωγμὸ καὶ κλονίζοντας τὴ θέσιν τους νὰ τοὺς ἐξουδετερώσει ἀπ' τὰ ἐμποροοικονομικά τους πόστα στὴν Ἀνατολή, βάζοντάς τους κοντὰ στοὺς Ἑβραίους καὶ θέλοντας ν' ἀποδείξει ἱστορικά, πὼς εἶναι ἀπόλυτα ὅμοιοί τους καὶ χειρότεροι. Ἡ ἐκστρατεία αὕτῃ τοῦ μισελληνισμοῦ ἐκφράζει τὸν δξύτατο ἀνταγωνισμὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ κεφαλαίου μὲ τὸ ἑλληνικὸ γιὰ τὸ ξάπλωμά του στὴν Ἀνατολή, ποὺ τὰ ἐμπορικά της κλειδιά κρατοῦσαν Ἕλληνες ἔμποροι, κεφαλαιοῦχοι καὶ ἰδίως ἐφοπλιστές, δημιουργημένοι μετὰ τὴ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ καὶ κατὰ τοὺς γαλλικοὺς πολέμους. Σ' αὕτῃ τὴν ἐκστρατεία ἀπαντᾷ τὸ ἀπολογητικὸ βιβλίο τοῦ Ἰω. Πασχάλη Δονᾶ, ὅπου μὲ ἱστορικά καὶ στατιστικὰ ἐπιχειρήματα (ἓνα βιβλίο ποὺ πρέπει νὰ προσεχτεῖ ἐξχωριστὰ ἀπ' τὴ γενιά μας) ὑπερασπίζεται τοὺς Ἕλληνας καὶ τὸν ἐκπολιτιστικὸ ρόλο τους μέσα στὴν ἱστορία, τοὺς ἀρχαίους καὶ τωρινούς, τὴ γλῶσσα τους, τὴ φιλολογία τους, τὰ ἥθη καὶ τὰ χαρίσματά τους (ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν Ἐρωτόκριτο ποὺ τὸν λέει Ἐρωτα μιλάει καὶ γιὰ τὴν ὁμορφὴ Βοσκοπούλα (σελ. 60), γιατί εἶναι δημοτικιστὴς καὶ ὑπεράσπισε ἀπ' τοὺς πρώτους ὄχι μόνον τὴν ἀρχαία καταγωγὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκφραστικὴ δύναμιν καὶ τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τῆς δημοτικῆς), παίρνει ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὸν Choiseul Gouffier, ἀναφέρει τοὺς Σουλιῶτες, τοὺς Μανιάτες, τὴν ἐμπορικὴ καὶ πνευματικὴ δραστηριότητα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων κλπ. Αὐτὸ τὸ βιβλίο βγῆκε στὰ 1802. Σ' ἓνα χρόνον διαβάστηκε τὸ περίφημο Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῆ, ποὺ κυκλοφόρησε τὸ Μάρτη τοῦ 1804. Γραμμένο γαλλικά διαδόθηκε πολὺ καὶ διαβάστηκε, καὶ δημιούργησε συνείδηση καὶ ἀτμόσφαιρα μὲ πρωταρχικὴ θέσιν, πὼς ὁ σύγχρονος ἑλληνισμὸς ξύπνησε, ἐκπολιτίστηκε καὶ εἶναι ἄξιος καὶ ἑτοιμος νὰ ἐλευθερωθεῖ πιά ἀπ' τὴν τούρκικη σκλαβιά. Στὸ Ὑπόμνημα τοῦ Κοραῆ (τὸ βρίσκεις μεταφρασμένο ἑλληνικά στοῦ Θερειανοῦ, Γ' σελ. λβ' - πβ') ἀπάντησε ὁ περίφημος Bartholdy γερμανικά, καὶ τόσοσ ἦταν ὁ μισελληνισμὸς, ὥστε φρόντισε ἡ προπαγάνδα τοῦ νὰ τὸ κυκλοφορήσει καὶ γαλλικά. Στὸν Bartholdy ἀπαντᾷ πλάγια ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας, τονίζοντας τὴν ἀξία καὶ τὸ ξύπνημα τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ. Στὸν ἴδιο Bartholdy ἀπ' τὰ 1807 ἤθελε ν' ἀπαντήσῃ κι ὁ Κοραῆς, γιατί τὸ κατηγορητήριο τοῦ Γερμανοῦ μισέλληνα εἶχε μεγάλη ἀπήχηση (Ἐπιστ. Α' 718 - 719) καὶ τὴ

δουλειά αὐτή, ἐπειδὴ στὸ μεταξὺ εἶχαν ἀποστομώσει τὸ Βαρθόλδου ὁ Thurot, ὁ Clavier, ὁ Boissonade, ὁ Villoison, ὁ Κοδρικᾶς καὶ πολλοὶ ἀρθογράφοι γαλλικῶν ἐφημερίδων, (βλ. Θερειανοῦ σελ. 1724) τὴν ἀνάθεσε στὸ Βασιλεῖο καὶ τοῦ ἔστειλε ὕλη καὶ ὁδηγίες καὶ τοῦ σύστηνε νὰ πάρει συνεργάτη του τὸν Κούμα (Ἐπιστ. Α771), καὶ τέλος ὁ Βασιλεῖοι τῷ βγάλε στα 1814 μὲ τὸ ψευδώνυμο «φιλογενοῦς τινος Ἕλληνας», ἀφοῦ τῷ δώσε καὶ τὸ ἐπιθεώρησε καὶ τὸ ἐπεξεργάστηκε ὁ Ἀναστάσιος, Οἰκονόμος Ἀμπελακίων μὲ τὸν τίτλο «Ἀπολογία Ἱστορικοκριτική» κλπ. Μέσα στὴν ἀπολογητικὴ αὐτὴ γιὰ τὴν ἀξία τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας ἐξόρμηση, διακρίνουμε τὸ φανέρωμα μιᾶς νέας ἐθνικῆς συνείδησης, μ' αἰτήματα ἐθναπελευθερωτικὰ καὶ διαφωτιστικὰ, καὶ τὴ δημιουργία ἀναγεννητικοῦ μετώπου κρούσης, προπαγάνδας καὶ ἀφύπνισης μὲ κηρύγματα πολιτικῆς δημοκρατικῆς διαπαιδαγώγησης τῶν ραγιαδῶν ἀπὸ ἐθνικὴ πλευρὰ καὶ ἀντιμετώπισης τοῦ μισελληνισμοῦ καὶ φεουδαρχισμοῦ ἀπὸ ἀρνητικὴ.

μ') γάμοι μικτοὶ (Δ74 - 80). Γιὰ τοὺς μικτοὺς γάμους στα Ἐφτάνησα καὶ στὴν Ἰταλία βλ. τίς μελέτες τοῦ Δεβιάζη στὸν Παρνασσό (ΙΖ' 1894, 711 κ.π.) καὶ στὴν Ἀρμονία (ΣΤ' 1908, τεῦχ. 6, 174 κ.π.).

μα') Ναπολέων (Δ95). Δυνάστη τὸν λέει τὸν Ναπολέοντα καὶ θέλει νὰ πεῖ τύραννο καὶ ἔτσι τὸν λέει κι ὁ Παῖσιος Σταγῶν (βλ. Θρακικὰ Γ' 25). Δυνάστης, δυναστεία, λέγοντας τότες ἐννοοῦσαν τύραννος, τυραννία (βλ. «ὅσους σκλαβώνουν μὲ δυναστεία τοὺς τουρκεύουν» Κοντογιάννη Οἱ Ἕλληνες κλπ. σελ. 25 καὶ ὁ Κοραῆς στὸ Διάλογο δύο Γραικῶν... 1805, σελ. 9 γράφει: τὴν μελετωμένην τῆς τουρκικῆς δυναστείας καταστροφὴν.. (πρβλ. καὶ τὴ σημ. τῆς σελ. 17, βλ. καὶ Πολ. Κώδικα Μολδαβίας Α' 1817 Γλωσσάρι: δυναστικῶς=βιαστικῶς, τυραννικῶς), ἀκριβῶς δὲ τὸ βιαστικὸς ὁ Ἀνώνυμος τὸ χρησιμοποιεῖ στὸ Α129¹⁰ μὲ τὴ σημασία τῆς καταδυνάστευσης, τῆς βίας (βλ. σελ. 271 καὶ 310). Τὸν παραλληλίζει μὲ τοὺς Ρωμαίους ἱμπεριαλιστές. «Ὅσα ἔχει, τὰ πῆρε μὲ ἀπάτες καὶ ταξίματα. Ὁ Ἀνώνυμος εἶναι ἀπ' τοὺς λιγοστοὺς Ἕλληνες ποὺ ἔκριναν αὐστηρὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ Ναπολέοντα καὶ τὸν ἀποκήρυξαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι λόγιοι τὸν ἐξυμνοῦσαν καὶ ἐξαρτοῦσαν τὰ πάντα ἀπ' τοὺς Γάλλους καὶ πρῶτος ὁ Κοραῆς ποὺ ἔβγαλε τὸ «Σάλπισμα πολεμιστήριον» στα 1800 - καὶ καλοῦσε τοὺς Ἕλληνες νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς Γάλλους στὴν Αἴγυπτο, καὶ στα 1805, δεμένος στὸ ἄρμα τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς, ἔβγαλε τὸν περίφημο «Διάλογο δύο Γραικῶν κατοίκων τῆς Βενετίας, ὅταν ἤκουσαν τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ αὐτοκράτορος Ναπολέοντος», ὅπου καὶ πάλι, ἂν καὶ εἶχε χαθῇ ἡ Αἴγυπτος καὶ ἐγίνε ἡ προσάρτηση τῆς Ἰταλίας ἀπ' τὸν Ναπολέοντα (βλ. σελ. 341) ἐξαρτᾶ κάθε ἀπελευθερωτικὴ προσπάθεια

τῆς Ἑλλάδας ἀπ' τοὺς Γάλλους, τονίζοντας πὼς οἱ «Ρῶσοι δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς καὶ μόνη τῆς Γαλλίας ἡ φιλία συμφέρει εἰς τοὺς Γραικοὺς...». Ὁ Ναπολέων εἶχε ἐξυμνηθεῖ ὅχι μόνο ἀπ' τὸν Κοραΐ, ἀλλὰ κι ἀπὸ πολλοὺς Ἑφτανησιῶτες, ὅπως ὁ Μαρτελάος ποὺ ἔγραψε τὴν περίφημη ὠδή, ποὺ ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

Ἡ Γαλλία ἦλθε πάλι νὰ μᾶς δώσῃ ἐλευθερία
τὴν Ἑλλάδα νὰ ξεθάψῃ, ὅπου κεῖται στὴ δουλεία.
Ναπολέων, Θεὲ τοῦ κόσμου, ἐνθυμήσου τὴν Ἑλλάδα
τὶς ἀλύσεις της, σὺ κόψε, γιὰ νὰ ἔχουμε πατρίδα...

Κι ὁ Ν. Δελβινιώτης ἔγραψε ἰταλικὴ ὠδή στὸ Ναπολέοντα, κι ὁ Δ. Γουζέλης στὰ 1807 σ' αὐτὸν ἀφιέρωσε τὴν Ἑλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ «ὡς δεῖγμα πιστοῦ ὑπηκόου», γιὰτὶ κι αὐτὸς μαζί μὲ πολλοὺς τότε Ἕλληνες, εἶχε καταταγεῖ στὸ γαλλικὸ στρατό. Στὴν ἀρχὴ ὁ Ναπολέων εἶχε σχέδιο νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐτοίμαζε ἐκστρατεία καὶ μάζευε πολεμοφόδια στὴν Κέρκυρα καὶ πλημμύριζε τὴν Ἑλλάδα μὲ μυστικούς πράχτορες, τοὺς ὁποίους ὑπαινίσσεται καὶ ὁ Ἀνώνυμος στὴ Νομαρχία (Ε45) καὶ προτρέπει νὰ μὴν τοὺς πιστεύουν οἱ Ἕλληνες, γιὰτὶ κοιτάζουν τὰ δικά τους συμφέροντα. Ὁ Ρήγας, ἂν καὶ πιθανώτατα δὲν ἦρθε σὲ ἀπευθείας συνεννόηση μὲ τὸ Ναπολέοντα, ὥστόσο κινήθηκε ἀπ' τὶς ὑποσχέσεις καὶ τὶς ὑποκινήσεις του, καθὼς κι ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς Ἑπτανήσου. Τὸ φθινόπωρο μάλιστα τοῦ 1797 ἔγινε ἡ σύναξη τῶν Ἑλλήνων ἀποσταλμένων στὸ Μαραθονήσι (Γύθειο) καὶ ἀποφασίστηκε νὰ κηρυχθεῖ ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάσταση μόλις θάφτανε στὴν Κέρκυρα μὲ στρατὸ ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων. Μὲ τὴ συνηθισμένη του ὁμῶς καιροσκοπικὴ πολιτικὴ ὁ Ναπολέων ἄλλαξε ριζικὰ τὰ ἀνατολικά του σχέδια κι ἔγινε ὑπερασπιστὴς τῆς τουρκικῆς ἀκεραιότητος, κι ὅταν ἀργότερα στὸ Τιλσίτ συζητοῦσε μὲ τὸν τσάρο τὸ διαμελισμὸ τῆς Τουρκίας, δὲν σκέφθηκε ν' ἀποδώσῃ στοὺς Ἕλληνες τὴ λευτεριά τους, ἀλλὰ πὼς νὰ μοιράσῃ μὲ τοὺς Ρώσους τὶς ἐλληνικὲς χῶρες. Ἀλλὰ καὶ ἀρχικὰ ὁ Ναπολέων σχεδίαζε νὰ κάνει προτεκτόρα τὴν Ἑλλάδα μὲ πρωτεύουσα τὴν Πόλη, γιὰ νὰ τὸ ἔχει προγεφύρωμα καὶ φραγμὸ ἐνάντια στὴ Ρωσία (βλ. Σάθα Τουρκ. Ἑλλάς 607). «Ἡ Ἑλλάς, ἔγραφε, ἡ Πελοπόννησος τουλάχιστον, πρέπει νὰ εἶναι κληρὸς τῆς καταλαβούσης τὴν Αἴγυπτον Εὐρωπαϊκῆς δυνάμεως· ἡμέτερος δ' ἔπρεπε νὰ εἶναι. Καὶ ἔπειτα πρὸς βορρᾶν ἐν ἀνεξάρτητον βασίλειον, ἡ Κωνσταντινούπολις μετὰ τῶν ἐπαρχιῶν της, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς φραγμὸς εἰς τὴν ρωσικὴν δύναμιν» (βλ. *Oeuvres complètes de Napoléon*, Stuttgart 1822, II, σελ. 81, 355 κ.ἄ.). Αὐτὰ τὰ παρασκηνιακὰ οἱ Ἕλληνες τοῦ καιροῦ δὲν τᾶξεραν καὶ ὑμνολογοῦσαν τὸ Ναπολέοντα, ἡ δὲ ξυδέρκεια ὁμῶς τοῦ Ἀνώνυμου εἶδε μέσ' ἀπὸ τὴν τύχη τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν τύχη τῆς Ἑλλάδας, ἂν ἐλευθερωνόταν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, καὶ γι' αὐτὸ μιλάει γιὰ τὰ θλιβερά ἀποτελέσματα

τα, πού ἔφερε «ἡ πολυποίκιλος στροφή τῆς γαλλικῆς στάσεως (=πολιτικῆς) βλ. ἐρμηνευτικὰ σελ.311, πρβλ. καὶ Εἰσαγωγή, σελ. κε'). Τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Μποναπάρτε, τυπωμένη στὴ Βούδα στὰ 1800, ἔγραψε ἀπὸ γερμανικὲς πηγὲς ὁ Κ. Γεωργιάδης Κούτζικος.

μβ') Ἰταλία (Δ97). «Στρέψατε τὰ ὦτα σας καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς σας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀκούσατε τοὺς γογγυσμούς της καὶ ἴδατε τὰ δάκρυά της, διὰ νὰ καταλάβητε τί θέλει εἰπῇ ἐλευθέρωσις ἀπὸ ξένους...». Παράδειγμα ζωντανὸ πρὸς ἀποφυγὴν φέρνει ὁ Ἀνώνυμος τὴν Ἰταλία, πού χωρισμένη ἀνέκαθεν σὲ πολιτεῖες ἀνεξάρτητες, βασιλεία καὶ δουκάτα κάτω ἀπὸ ξένους ἡγεμόνες, εἶδε ἀπὸ τὰ 1794 νὰ εἰσβάλλουν πολλὲς φορές οἱ Γάλλοι μὲ ἀρχηγὸ τὸ Βονοπάρτη μὲ τὰ δημοκρατικὰ κηρύγματα τῆς λευτεριᾶς καὶ τῆς ἰσότητος καὶ νὰ ρίχνουν πανάρχαιους θρόνους τυράννων καὶ τὸ ἴδιο τὸ κράτος τοῦ Πάπα καὶ τὴν «γαληνοτάτην δημοκρατίαν τῶν Βενετιῶν», καὶ νὰ συστήνουν πέντε δημοκρατίες στὴ θέση τους. Αὐτὰ ὅλα γέννησαν ἄμετρον ἐνθουσιασμὸ στὴν ψυχὴ τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ καὶ οἱ Γάλλοι καὶ ὁ Ναπολέων λατρεύτηκαν σὰν θεοί. Ὅταν ὁμοῦς ὁ Ναπολέων ἄρχισε νὰ προσαρτᾷ, τὴ μιὰν ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη, τὶς πολιτεῖες τῆς Ἰταλίας, στὸ κράτος του, (Πεδεμόντι, Ληγουρία, Τοσκάννα, Πάρμα κλπ.) καὶ νὰ στέφεται βασιλιάς τῆς Ἰταλίας στὸ Μιλάνο καὶ νὰ κάνει καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ἰωσήφ βασιλιά τῆς Νεάπολης, καὶ ὕστερα καὶ τὸ στρατηγὸ του Μυρά, ὁ ἐνθουσιασμὸς ἔσπασε καὶ οἱ Γάλλοι μισήθηκαν σὰν κατακτητὲς καὶ τὸ ἐθνικὸ πνεῦμα εἶχε ξεσηκωθεί, πληγωμένο, ἐνάντια τους. Αὐτὸ ἦταν ἀπελευθέρωσις ἀπ' τοὺς ξένους.

μγ') ἐμπόριο ἑλληνικὸ (Δ97). Ὁ συγγραφέας ἀναγνωρίζει τὸ ἐμπορικὸ δαιμόνιο τῶν συγχρόνων του Ἑλλήνων καὶ τονίζει ὅτι οἱ ξένοι, ἂν καὶ τοὺς μισοῦν, τοὺς θαυμάζουν γι' αὐτὸ (βλ. Beaujour Tabl. comm. τόμ.Α' καὶ Σ. Μάξιμου: Ἡ αὐγὴ τοῦ ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ 1685 - 1789, Ἀθ. 1945, σελ. 17 κπ. Π. Κοντογιάννη: Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β' κλπ. Ἀθ. 1903, σελ. 298 - 311, ἰδίως σελ. 305 - 308. Γ. Κορδάτου: Νεοελλ. Πολιτικὴ Ἱστορία, Ἀθ. 1925, σελ. 1175 καὶ Γιάννη Ζέβγου: Σύντομη μελέτη τῆς νεοελλ. ἱστορίας, τόμ. Α' σελ. 13 κπ. Οἱ Ἕλληνες σπάσανε τὸ γαλλικὸ ἐμπορικὸ μονοπώλιο καὶ ἰδρύσανε σπίτια στὴ Μασαλία. Ἐπίσης κυριαρχοῦσαν ἀπὸ τὸ 1760 στὸ ὀλλανδικὸ ἐμπόριο μὲ τὴν Ἀνατολή, καὶ τὴν ἀγορὰ τοῦ Λιβόρνου αὐτοὶ τὴν κρατοῦσαν. Καὶ ἀκόμα εἶχαν στὸν ἑλεγχό τους τὸ αὐστριακὸ ἐμπόριο μὲ διακομιστικὸ κέντρο ὅλης τῆς Ἀνατολῆς τὸ Τριέστι, πέρα ὡς πέρα ἑλληνικόν. Οἱ ἐξαπλωτικὲς τάσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ πρὸς τὴν Ἀνατολὴ (Πρόσω καὶ Ἀπώ) εὗρισκαν ἐκεῖνα τὰ χρόνια πάντα μπροστὰ θανάσιμο (αὐτὴ εἶναι ἡ κυριολεξία) ἀνταγωνιστὴ, τοὺς Ἕλληνες ἐμπόρους καὶ αὐτὸ καθαρὰ τὸ λέει ὁ Beaujour (βλ. Εἰσαγωγή μου σχετ.). Κι ὄχι μόνο στὸ ἐξωτερικόν, μὰ καὶ μέσα στὴν Ἑλ-

λάδα, παρ' όλους τους περιορισμούς, υπήρχε αναπτυγμένο και δραστηριώτατο ελληνικό εμπόριο (Λάρισα, Άρτα, Γιάννενα, Θεσσαλονίκη, κλπ. βλ. Σ. Μάξιμου, ό. π. σελ. 21 κ. π.).

μδ') ναυτικό ελληνικό (Ε46). Τους ναυτικούς τους ξεχωρίζει και πολύ σωστά σάν τους πιο τολμηρούς και επαναστατικούς Έλληνες. Παρ' όλη, τονίζει, την αγραμματοσύνη τους, ταξιδεύουν με μεγαλωτάτην εύκολίαν εις όλας τας θαλάσσας, μάλιστα δέ κάμνουνσι μόνοι τους τὰ πλέον ωραιότατα καράβια». Πραγματικά, τόσο ή ναυτιλία, όσο και ή ναυπηγική τότε ήταν σε μεγάλη ανάπτυξη. Ταρσανάδες υπήρχαν στο Γαλαξίδι, στην Ύδρα, στη Σύρα, στις Κυδωνίες, στη Σμύρνη κλπ. Τὰ υδραιοσπετσιώτικα και τὰ γαλαξιδιώτικα καράβια ήταν φουμισμένα, και γύριζαν όλα τὰ λιμάνια και θησαύριζαν. Υπάρχει τεράστια βιβλιογραφία για τήν ιστορία και τὸ ρόλο στην αναγέννηση και επανάστασή μας τοῦ ελληνικοῦ ναυτικοῦ. Φτάνει μόνο νὰ σημειωθεί ή παγκόσμια υπεροχή του, όχι νὰ πείσ στα 1805, μὰ από είκοσι χρόνια πρωτύτερα, στα 1784, όταν τὸ ελληνικό ναυτικό μετά τὰ προνόμια τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτζή, γύριζε τὴ Μεσόγειο κι έφτανε ως τὸ Μοντεβίδεο (βλ. Χρονικό τῆς σκλαβωμένης Ἀθήνας τοῦ Παναγῆ Σκουζέ, έκδ. Γ. Βαλέτα, σελ. 139). Μόνο στο λιμάνι τῆς Ἀλεξάντρειας στα 1784 μέσα σε συνολική κίνηση τοῦ λιμανιοῦ από 500 καράβια, τὰ 150 τουλάχιστο ήταν ελληνικά, με διάφορες σημαίες, απέναντι σε 100 περίπου αγγλικά, ώστε αὐτὰ πὸ έγραψε ὁ Algarotti γύρω στα 1750 πὼς οἱ Έλληνες ξεπερνοῦν σε ναυτιλιακή δύναμη τους Ἀγγλους (βλ. σημ. σελ. 337) εἶναι σωστά (πρβλ. Σ. Μάξιμον, ό. π. σελ. 16 - 17). Τὰ «ξύλινα τείχη» πὸ γλύτωσαν τὴν Ἑλλάδα ἀπ' τους νεώτερους Πέρσες ήταν τὰ ἐμπορικά καράβια. Ὁ περιηγητὴς Beaujour (Tableau comm. Α', 18) παρουσιάζει τὴν ἐμπορική ανάπτυξη τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων αὐτὰ τὰ χρόνια με στοιχεῖα πολλά. Ὁ ἴδιος συμπληρώνοντας τρόπον τινὰ τὸν Ἀνώνυμό μας, τονίζει καθαρά ὅτι οἱ ξένοι όχι μόνο θαυμάζανε τους ναυτικούς και ἐμπόρους, ἀλλὰ και τους λογάριαζαν τρομεροῦς ἀντιπάλους και ἀνταγωνιστές τους: «Οἱ ἐμποροί, γράφει, φοβοῦνται τὸ συναγωνισμό τῶν Ἑλλήνων, νέου φιλόπονου λαοῦ, πὸ στέλνει ἐμπορικά καράβια ως τὸν Τάμεση (Λόντρα, Ἀγγλία) και ὅλοι περιμένουν και πιστεύουν, πὼς θὰ γεμίσει ὅλα τὰ λιμάνια τῆς Εὐρώπης με δικὰ του πλοῖα, και αὐτὸ θὰ τσακίσει τους Εὐρωπαίους ἐμπόρους...». Τὰ ἴδια και περισσότερα λένε και ἄλλοι περιηγητές, ὅπως π.χ. στα 1796 ὁ περιηγητὴς Α. Castellane («Letters sur la Morée et les Iles. Paris 1808 σελ. 64 - 65 «μὴ δὲν καλύπτουσιν οἱ Έλληνες τὴν Μεσόγειον διὰ τῶν ἐμπορικῶν των πλοίων; Ἀκαταπαύστως κινούμενοι κατέστησαν οἱ ἐμποροί, οἱ βιομήχανοι και οἱ διαχειρισταὶ ὅλου τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς...»). Δὲν εἶναι λοιπὸν ὑπερβολικά αὐτὰ πὸ λέει ὁ Ἀνώνυμος, κι ἂς ἡσυχάσουν τὴν τύφλα τους οἱ ἀνιστόρητοι,

πού μαζεύονται και σχολιάζουν στο βιβλιοπωλείο Κολλάρου πρόσωπα, κείμενα (πρβλ. και τη σημ. νθ' για το μισελληνισμό που γέννησε από ανταγωνιστική αντίδραση ή εμποροναυτική ανάπτυξη των 'Ελλήνων).

με') Τζεράρ πασᾶς του "Ακρι (E12). Το πασαλίκι του "Ακρι ("Ακρη ή "Ακρα ή "Αγιος 'Ιωάννης της "Ακρης, τουρκικά "Ακκα) στον κόλπο της Βηρυττού ήταν μεγάλο και περιλάμβανε κι ένα μέρος της Παλαιστίνης. 'Ο Τζεράρ πασᾶς διωρίστηκε στα 1766 και ήταν άνθρωπος ωμότατος και φημίστηκε ως τύραννος, επιβάλλοντας σκληρές τιμωρίες στους υπηκόους του (έκοφτε τ' αυτιά, τὰ πόδια, τὰ χέρια, τὴ γλῶσσα κλπ. κι εἶχε γεμίσει ἀπὸ σακάτηδες και σημαδεμένους τὴν περιοχή του). 'Ο Τζεράρ ήταν πανίσχυρος και δὲν ἄκουγε τὸ Σουλτάνο. Ἀπὸ τὸ 1799 μάλιστα πὸ ἀντιμετώπισε μ' ἐπιτυχία τοὺς στρατοὺς τοῦ Ναπολέοντα και τὸν ἀνάγκασε νὰ φύγει ἄπραχτος και χτυπημένος, ἔγινε ἀληθινὸς ἐπαναστάτης και καταπατοῦσε τὶς σουλτανικὲς διαταγὲς κλπ. 'Ο Τζεράρ πέθανε στα 1803, γι' αὐτὸ ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας τὸν λέει «πρώην».

μστ') Πασβάνογλους (E12) 'Οσμάν πασᾶς. Τοῦρκος ἡμιανεξάρτητος τοπάρχης τοῦ Βιδινιοῦ, πὸ μὲ τ' ὄνομά του συνδέονται σχέδια ἐπαναστατικῆς σύμπραξης τοῦ Ρήγα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας και ἱδρυση παμβαλκανικοῦ δημοκρατικοῦ κράτους. Ἀπὸ λαϊκὸς πολεμιστής, ἔγινε μεγαλεπήβολος ἐπαναστάτης κι ἀπὸ τὸ Βιδίني μὲ πολὺ στρατὸ κυρίεψε ὅλη τὴ Βουλγαρία και προχώρησε ὡς τὴ Βάρνα και ἀπειλοῦσε τὸ Βελιγράδι και ὅλη τὴ Βλαχία (1798). Ἡ Πύλη, ὑποχρεωμένη νὰ σταματήσει τὴν προέλαση τοῦ Ναπολέοντα στὴ Συρία, ἀναγκάστηκε νὰ φανεῖ διαλλαχτικὴ πρὸς τὸν Πασβάνογλου και νὰ τὸν κάνει πασᾶ τοῦ Βιδινιοῦ μὲ τρεῖς ἱππουρίδες (στρατάρχη). Αὐτὸς ὅμως δὲν ἄφησε τὰ σχέδιά του και κρατοῦσε ὅλο τὸ στρατό του στὸ Βιδίني, και ὅταν μὲ γενικὸ συναγερμὸ ὅλων τῶν πασάδων ρίχτηκε ἀπάνω του ὁ Σουλτάνος, ὕστερ' ἀπὸ πολύμηνη πολιορκία τραβήχτηκε νικημένος ἀπ' τὸ Βιδίني, κι ὁ Πασβάνογλου κυνηγώντας τὸ σουλτανικὸ στρατὸ ἔφτασε μὲ τὶς συμμορίες του ὡς τὴν Ἀνδριανούπολη και ἀνάγκασε τὴν Πύλη, περισπασμένη ἀπ' τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντα στὴν Αἴγυπτο, νὰ τὸν ἀναγνωρίσει και νὰ τοῦ στείλει τὰ ἐμβλήματα τοῦ στραταρχικοῦ ἀξιώματος (μέσα τοῦ 1799). Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Πασβάνογλους συνέχισε τοὺς ἀγῶνες του ὡς τὸ 1807 πὸ πέθανε, κι ἔδειξε σ' ὅλους τοὺς ὑποδουλωμένους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, πὼς στὴν ἐξάρθρωση πὸ βρίσκεται τὸ ντοβλέτι εὐκολὴ ἦταν ἡ ἀπελευθέρωσή τους. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Πασβάνογλου ἀνοιξαν τὸ δρόμο στὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα τῶν Σέρβων (βλ. σελ. 345 - 347). Τὴ βιογραφία τοῦ Πασβάνογλου, πὸ τόσο θαυμάστηκε ἀπ' τοὺς χριστιανούς, σύνταξε ἀπὸ γερμανικὲς πηγὲς ὁ Κ. Γεωργιάδης Κούτζικος και τὴν τύπωσε στὴν Πέστη στα 1800, ἀλλὰ τὸ βιβλίο

κυνηγήθηκε καὶ δὲν σώθηκε (βλ. Βιβλιογραφικά, πρπ. σελ. 238).

μζ') Ἀποστασία Ἀλῆ πασᾶ (E12). Ὁ Ἀλήπασας ἦταν πανίσχυρος καὶ ἀπὸ τῆ στιγμῇ ποὺ ἦρθαν οἱ Γάλλοι στὰ Ἐφτάνησα καὶ ἄρχισε συννενοήσεις μαζί τους, δὲν λογάριάζε καὶ πολὺ τὸν σουλτάνο, ἂν καὶ μὲ τῇ διπλωματίᾳ του ἔδειχνε σημεῖα ὑπακοῆς καὶ ἀφοσίωσης στὸ ντοβλέτι, γι' αὐτὸ καὶ στὰ 1798 ἔστειλε ἀντὶ 10 ποὺ τοῦ ζητήθηκαν 20 χιλιάδες στρατὸ ἐνάντια στὸν Πασβάνογλου. Ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας, καλὰ γνωρίζοντας τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ Ἡπειρωτικά, τονίζει ξεχωριστὰ τὴ συγκαλυμμένη, ἀποστατική πολιτική τοῦ Ἀληπασᾶ, ποὺ δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσει σὲ ξεσηκωμὸ ἐνάντια στὸ σουλτάνο στὰ 1820, ποὺ στάθηκε τὸ προοίμιο τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα (βλ. Μάουρερ Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετ. Καραστάθη, Ἀθ. 1943, σελ. 35 κ. ἄ., βλ. καὶ πρπ. σελ. 327, σημ. κδ').

μη') Τίτλος λογιωτάτου (E16α²⁷). Ὅταν ἀποφοιτοῦσαν ἀπ' τὰ μεγάλα σχολεῖα (Ἑλληνομουσεῖα, Ἀκαδημίες) ἔπαιρναν τὸν τίτλο τοῦ λογιωτάτου καὶ διοριζόταν δάσκαλοι ἢ δεσποτάδες. Ὁ λαὸς τοὺς λογιωτάτους τοὺς ἔλεγε σοφτάδες. Ὁ Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας γράφει: «ὁ λογιώτατος λαμβάνων κακὰς ἀρχὰς συγχέει τὰς ιδέας του, καὶ ἂν τὸν ἐβγάλης ἀπὸ τὸ τεχνολογικὸν καὶ ὀρθογραφικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς, εἰς ὅλα τ' ἄλλα τὸν εὕρискεις ἀνεπιτήδειον καὶ διόλου (=παντελῶς) ἄχρηστον... (Ἀπολογία κλπ. σελ. 120). Ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ ὅτι ὁ λαὸς μισοῦσε τοὺς λογιωτάτους καὶ στὸ πρόσωπό τους «κατεφρονήθησαν τὰ γράμματα...».

μθ') Ἐνας βρωμοάρχων τοῦ Φαναρίου (E13α) ποὺ κατηγορεῖται ὅτι μὲ τὴν πρωτοβουλία του ἔγινε ὀργανωτῆς καὶ ἄρχισε νὰ διδάσκει στὸν τουρκικὸ στρατὸ τὴ νεώτερη τακτικὴ εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ποὺ ὁ Σουλτάνος Σελῆμ στὴν προσπάθειά του ν' ἀναδιοργανώσει τὸ τουρκικὸ κράτος πολιτικά καὶ στρατιωτικά, τὸν μεταχειρίστηκε γιὰ σύμβουλο καὶ τοῦ ἀνάθεσε τὴ μετάφραση τῶν στρατιωτικῶν ὀργανισμῶν τοῦ Βωμπάν, μὲ σχέδιο τῇ βαθμιαία κατάταξιν στὸ στρατὸ καὶ τῶν ραγιάδων. (βλ. Τάκη Κανδηλώρου: Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία, Ἀθ. 1926, σελ. 45-46).

ν') «ἀποστάτες» (E13). Οἱ ἀποστάτες ποὺ τονίζει τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τους ὁ Ἀνώνυμος καὶ ποὺ ἀφάνιζαν «τὰ χωρία καὶ τοὺς ὁδοιπόρους μὲ ἀκαταπαύστους κλοπὰς καὶ συνεχεῖς φόνους» ἦταν οἱ λεγόμενοι κιντσαλῆδες, ληστανταρτικὲς συμμορίες ἑνοπλες, ποὺ μάστιζαν ὅλη τὴν Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία. Στὴ Σερβία ἦταν οἱ Χαϊδοῦκοι (κλέφτες) μ' ἀρχηγὸ τὸ λαοφιλέστατο Στάνογε Γλάβα. Στὴ Μικρασία οἱ κοντραμπαζῆδες. Στὴν Ἑλλάδα οἱ ἄρματωλοι καὶ κλέφτες, γιὰ τοὺς ὁποίους κάνει ἰδιαίτερο λόγο ὁ Ἀνώνυμός μας.

να') Ἀκαδημικοὶ τῆς Κρούσκας (E22β). Μὲ τὴ φράση του γιὰ τοὺς Σουλιῶτες «ὅπου βλέπουσι τὴν νύκτα περισσότερον

ἀπ' ὅ,τι βλέπουνε οἱ ἀκαδημικοὶ τῆς Κρούσκας τὴν ἡμέραν», ὁ συγγραφέας παίρνει προοδευτικὴ θέση στὸ γλωσσικὸ ζήτημα τῶν Ἱταλῶν μαζί με τοὺς δημοτικιστὲς, ποὺ διαλαλοῦσαν τὰ δικαιώματα τῆς ζωντανῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ, ἀντίθετα με τοὺς στενόμυαλους καὶ κοντόθωρους (ἔτσι τοὺς παρουσιάζει ὁ Ἀνώνυμός μας) ἀκαδημικοὺς τῆς Κρούσκας, ποὺ δογματικὰ ἤθελαν νὰ περιορίσουν τὴ γλῶσσα μόνο στοὺς κλασσικοὺς, καὶ νὰ ἐξοβελίσουν κάθε φράση, ὄρο, ἰδιωτισμὸ ποὺ δὲν βρισκόταν σ' αὐτοὺς, κίνημα ἀντιδραστικὸ, λογιωτατίστικο, ποὺ ἤθελε νὰ κλείσει τὴ γλῶσσα στὸ λεξικὸ καὶ σὲ νεκρὰ καλούπια καὶ νὰ σταματήσει τὴν ἐξέλιξή της. Ἡ Ἀκαδημία τῆς Κρούσκας συστήθηκε στὰ 1587 στὴ Φλωρεντία. Ὀνομάστηκε Κρούσκα (Crouska=πίτυρο) γιατί εἶχε γιὰ ἐμβλημὰ της κασόνι, μέσα στὸ ὁποῖο πέφτει κοσκινισμένο ἀλεύρι, καὶ χωρίζεται ἀπ' τὰ πίτυρα. Ἡ Ἀκαδημία αὐτὴ ἐβγαλε τὸ περίφημο Λεξικὸ τῆς Ἱταλικῆς με βάση τὸν Δάντη καὶ τοὺς ἄλλους κλασσικοὺς. Κάθε λέξη ποὺ δὲν χρησιμοποιήθηκε ἀπ' αὐτοὺς δὲν εἶχε θέση στὸ λεξικὸ, ἦταν ἀδόκιμη, ἀπόβλητη καὶ χυδαία. Στὰ χρόνια τῆς Νομαρχίας οἱ δημοτικιστὲς πολεμοῦσαν νὰ ρίξουν αὐτὸ τὸ φραγμὸ τοῦ σχολαστικισμοῦ καὶ τοὺς ἀγῶνες αὐτοὺς τοὺς ἔζησε ἐντατικὰ ὁ Ἀνώνυμός μας, παίρνοντας θέση δίπλα στοὺς δημοτικιστὲς καὶ χαρακτηρίζοντας τοὺς Ἀκαδημικοὺς τῆς Κρούσκας με τόσο πάθος σὰν θεόστραβους.

νβ') Τὸ παράδειγμα τῶν Σέρβων (Ε13'). Οἱ Ἕλληνες ἐνθουσιάστηκαν καὶ ἀναφτερώθηκαν ἀπ' τὴν ἐπανάσταση τοῦ Καραγιώργη, ἰδίως ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐπιβολή της. Ξέρουμε πολλοὺς Ἕλληνες ποὺ συμπολέμησαν με τὸν Καραγιώργη, Ἡπειρώτες, Μακεδόνες κλπ. Ἐπίσης ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος ἦρθε στὴ Σερβία μ' ἀπόσπασμα ἀπὸ Ἕλληνες καὶ Ρουμάνους πολεμιστὲς καὶ ἐγινε γνωστὸς στὴ Σερβία με τὸ ὄνομα Καπέταν Γιόργκατς. Ἐπίσης Ἕλληνες ἦταν ὁ Πέτρος Ἴτσκος, ποὺ διαπραγματεύθηκε στὴν Πόλη τὴ σερβοτουρκικὴ συνθήκη (1806, βλ. πρκ. σελ. 346) καὶ ὁ δεσπότης Βελιγραδίου Λεόντιος βοήθησε πολὺ τὸν ἀγῶνα τῶν Σέρβων καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Ἐστείλαν καὶ χρήματα οἱ ξενιτευμένοι Ἕλληνες τῆς Ρουμανίας κλπ. Κι ὁ βάρδος τοῦ Σερβικοῦ Ἀγῶνα Τριαντάφυλλος Δούκας, ἀνάμεσα στ' ἄλλα, τονίζει τὴν παμβαλκανικὴ συμμετοχὴ στὸν Σερβικὸ Ἀγῶνα:

Ἀνάμεσα στὸ στράτευμα αὐτὸ τῶν Σερβιάνων
πολλοὶ δὲν ἐγνωρίζουνταν ὁ εἷς ἀπὸ τὸν ἄλλον
ὥσάν ὅπου συνάζονταν ἀπ' ὅλα δὲ τὰ μέρη
Βούλγαροι περισσότεροι, Βλάχοι δὲ καὶ Ρωμαῖοι.

Ἐξαιρετικὸς ὅμως ἦταν ὁ ρόλος ποὺ ἐπαιξε, διπλωματικά, στρατιωτικά, ἠθικά, ἀκόμα καὶ οἰκονομικά, ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας (γιὰ ὅλα αὐτὰ βλ. Μ. Θ. Λάσκαρη, ὁ.π. σελ.

26 κπ.). Τεράστια δὲ ἦταν ἡ ἀπήχηση ποὺ εἶχε στὴν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάσταση τοῦ Καραγιώργη, καθὼς δείχνουν τὰ τόσα καὶ τόσα κινήματα ποὺ ἐγίναν στὰ χρόνια αὐτά, τοῦ Νικοτσάρα, τοῦ Βλαχάβα καὶ ἄλλα μικρότερα. Στὴν Ἀληπασιάδα τοῦ Χατζησεχρέτη ὁ Βλαχάβας ἀπειλώντας φωνάζει:

κι ὁ Καραγιώργης μοῦστείλε τέτοιας λογῆς χαμπέρι,
ἂν κάμη χρεῖα τίποτε, μοῦ προβοδάει ἀσκέρι...

Ὁ Καραγιώργης βρισκόταν σὲ συνεννοήσεις μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1808 ἦρθαν Ρῶσοι ἀπεσταλμένοι μὲ γράμματα τοῦ Καραγιώργη «δι' ὧν οἱ Ἕλληνες προετρέποντο νὰ λάβωσι διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ ὅπλα ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τοῦ Γένους, μιμούμενοι τὸ παράδειγμα τῆς ὑπὸ τοῦ Καραγιώργη ἀπελευθερωθείσης τότε Σερβίας...». Τὸ παράδειγμα αὐτὸ τῷ βλεπε πολὺ ρεαλιστικὰ ὁ Ἀνώνυμός μας.

νγ') Γεώργιος Πέτροβιτς (Ε31 - 32). Καραγιώργης ἦ Τσέρνι Τζόρτζε (1752 - 1817) ἦταν ζωέμπορος καὶ εἶχε πολεμήσει μὲ τοὺς Αὐστριακοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἦταν γεννημένος ἐπαναστάτης καὶ πολεμιστής, προικισμένος καὶ μὲ πολιτικὰ προσόντα. Ὄταν οἱ γενίτσαροι, γιὰ νὰ προλάβουν τὴν ἐξέγερση, ἔβαλαν σ' ἐνέργεια τὸ σχέδιο γενικῆς ἐξόντωσης τῶν Σέρβων προεστῶν (κνέζων) ὁ Καραγιώργης καὶ ὁ λαοφιλὴς ἀρχηγὸς τῶν χαϊδούκων (κλεφτῶν) Στάνογιε Γλάβας ἔδωσαν τὸ σύνθημα τῆς ἐπανάστασης (Μάρτης 1804), ποὺ στρεφόταν στὴν ἀρχὴ κατὰ τῶν νταήδων, γρήγορα ὅμως ἐξελίχθηκε σὲ ἀπελευθερωτικὸ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα μὲ σκοπὸ τὴν αὐτονόμηση τῆς Σερβίας ἢ καὶ τὴν τέλεια ἀνεξαρτησίᾳ της. Ἡ Πύλη στὴν ἀρχὴ ἔδειξε ἀδράνεια. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1804 ἔστειλε τὸν Μπεκὴρ Πασᾶ, ἀλλὰ ἡ προσπάθεια συνδιαλλαγῆς μὲ τοὺς ἐπαναστάτες ναυάγησε, γιατί ζητοῦσαν τὴν ἐγγύηση τῶν προνομίων τους ἀπὸ ξένη δύναμη, καὶ μάλιστα τὴν Αὐστρία. Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1805 ὁ Σουλτάνος, φοβισμένος, ἀποφάσισε νὰ καταπνίξει τὴν ἐπανάσταση, ἀλλὰ τὰ στρατεύματά του νικῆθηκαν στὴ μεγάλη μάχη τοῦ Ἰβάνκοβιτς, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1805, καὶ ἀπὸ τότε πιά οἱ ἐπαναστάτες ἄφησαν τὰ προσχήματα καὶ ἄρχισαν ἀγῶνα ὀχι πιά ἐναντίον τῶν Γενιτσαρῶν, ἀλλὰ τοῦ ἴδιου τοῦ σουλτάνου, καὶ στὸ ἀναμεταξὺ (τέλος τοῦ 1806), ποὺ ξέσπασε ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος καὶ καταληφθῆκαν ἀπὸ τοὺς Ρώσους οἱ παρίστριες ἡγεμονίες, οἱ Σέρβοι ὑποκινημένοι ἀπ' αὐτοὺς ἀπορρίψανε τὴν εἰρήνη τους μὲ τὸ Σουλτάνο, μὲ τὴν ὁποῖαν ἔπαιρναν τέλεια ἐσωτερικὴ αὐτονομία, καὶ συνέχισαν τὸν ἀγῶνα. Αὐτὰ τὰ γεγονότα, καὶ ἰδίως τὴ μάχη τοῦ Ἰβάνκοβιτς (Αὐγούστος 1805), τὴ νίκη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα τῶν Σέρβων καὶ τὸ κλείσιμο εἰρήνης, ποὺ τοὺς ἔδινε τέλεια αὐτονομία, ἔχει ὑπ' ὄψη του ὁ συγγραφέας τῆς Νομαρχίας, γι' αὐτὸ φέρνει σὰν παράδειγμα τοὺς Σέρβους, γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνας, πῶς καὶ ἡ δική τους ἀπελευθέρωση δὲν εἶναι